

COLF KOLF GOLF

EARLY GOLF VROEG GOLF

INLEIDING

Dit boekje gaat over de boeiende geschiedenis van de vroegere stok-met balspelen Colf en Kolf en het begin van het tegenwoordige Golf in Groot-Brittannië en Nederland. De samenstellers willen met de uitgave van dit boekje meer bekendheid geven aan het bijzondere culturele erfgoed van Colf, Kolf en Golf en maakten daarvoor gebruik van de openbare archieven van de Stichting Nederlands Golf Archief *Early Golf*, voorheen bekend onder de naam Stichting S.J.H. van Hengel *Early Golf*. De samenstellers hebben voor deze uitgave niet beoogd om volledig te zijn.

www.nga-earlygolf.nl

INTRODUCTION

This book concerns the fascinating history of the early stick and ball games Colf and Kolf, and also describes the early period of present-day Golf in Great Britain and the Netherlands. With this book, the compilers want to give greater publicity to the extraordinary cultural heritage of Colf, Kolf and Golf. In doing so, they made use of the public archives of the Dutch Golf Archive Foundation *Early Golf*, in the past also known as the S.J.H. van Hengel *Early Golf* Foundation. For this edition, the aim of the compilers was not to produce a complete overview.

OVEREENKOMSTEN

Bij de drie stok- met balspelen Colf, Kolf en Golf gaat het om individuele prestaties, waarbij de speler haaks op de beoogde speellijn staat. Er is geen strijd om de bal. Hoewel Colf veel overeenkomsten vertoont met het tegenwoordige Golf gaan veel sporthistorici uit van een afzonderlijke spelontwikkeling.

Alle drie stok- met balspelen waren ooit, of zijn nog, buitengewoon populair. Dit kan worden verklaard door de uitdaging ('je speelt tegen jezelf') binnen een groep in de buitenlucht. Hierdoor worden individuele prestaties op aantrekkelijke wijze ingebed in een sociaal gebeuren.

SIMILARITIES

The three stick and ball games Colf, Kolf and Golf, are all about individual performances, whereby the player stands at 90 degrees to the intended line of play. There is no battle for the ball. Although Colf shows many similarities with present-day Golf, many sport historians conclude that the games developed independently. All three stick and ball games were once, or still are, extremely popular. A possible explanation could be the factor of challenge that is implied ('you play against yourself'), and this with a group of competitors in the fresh air. As a result, individual performances were embedded in an appealing way in social gatherings.

De begrippen Colf en Kolf voor de afzonderlijke spelvormen bestaan sinds 1982. Voor die tijd zijn deze begrippen door elkaar gebruikt.

Illustraties

pagina 5 *De Kolver, Jan Luijken. 1672*

pagina 6 *Gezicht op een buitenplaats met vier kolfspelers. Anoniem. 18^e eeuw*

pagina 7 *Mevrouw Calkoen van Limmen en de heer Snouck Hurgronje
op het terrein van de Haagsche. Ca. 1900*

The concepts of Colf and Kolf as separate ball games only exist since 1982. Before then, the names were used interchangeably.

Images

page 5 *The Colf Player, Jan Luijken. 1672*

page 6 *View on a country estate with four kolf players.
Anonymous. 18th century*

page 7 *Mrs Calkoen van Limmen and Mr Snouck Hurgronje
on the course of the Haagsche golf club. C. 1900*

COLF

KOLF

GOLF

MIDDELEEUWSE SPELEN

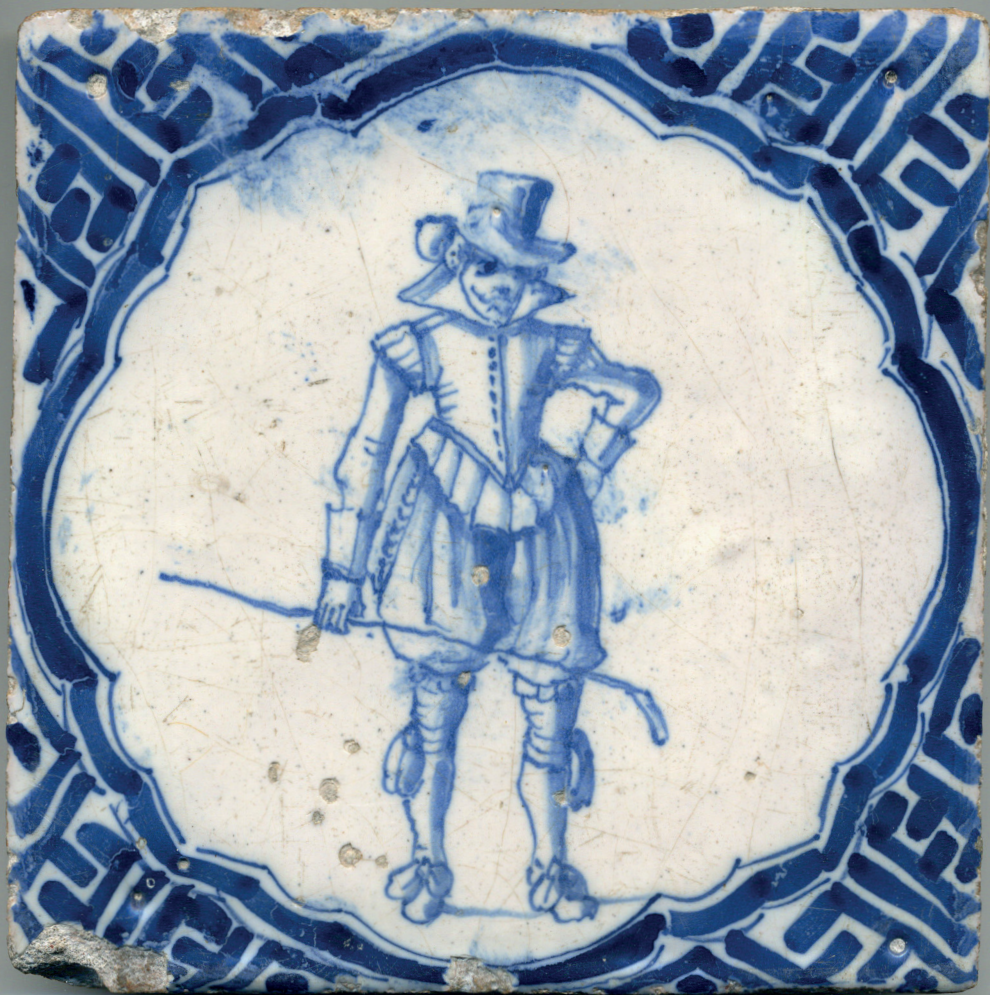
Tot de buitenspelers die in de middeleeuwen in Nederland en Vlaanderen geliefd waren, behoorden naast de kwelspelen (palingtrekken, ganstrekken, katknuppelen) en zelfs het geblinddoekt stukslaan van aardewerk, het ‘balslaan’, klootschieten, kegelen, klossen, ringrijden, beugelen en boogschieten. Vooral ‘het kaetsen ende den bal mitter colven te slaen’ (ook wel: ‘spel metten colve’) ontwikkelden zich tot de meest beoefende spelen in de Lage Landen na de 13^e eeuw. Het is aannemelijk dat het colfspel niet is ‘bedacht’, maar in de loop van de tijd geleidelijk is ontstaan. Waarschijnlijk zijn tijdens dit proces geregeld ideeën en regels van andere en min of meer

Wandtegel met Wan-Li hoekversiering. Ca. 1650

Wall tile with Wan-Li corner decoration. C. 1650

MEDIEVAL GAMES

Not only blood sports (eel pulling, goose pulling, cat cudgelling) and blindfolded smashing of pottery, but also games such as ‘ball shooting’, ‘klootschieten’, ‘ring riding’, ‘klossen’, ‘beugelen’, bowling, and archery used to be popular outdoor games in the Middle Ages in the Netherlands and Flanders. Especially ‘kaetsen’ and ‘hitting the ball with a colf club’ (Colf), developed into two of the most played games of the 13th century in the Low Countries. It is likely that Colf was not ‘invented’, but gradually emerged and evolved over time. During this process, ideas and rules from other, more or less similar games were adopted and inserted, whereby regional differences

vergelijkbare spelen overgenomen en ingevoegd, waarbij regionale verschillen lang zijn blijven bestaan. Sinds mensenheugenis bestonden er spelen met een stok en een bal, aanvankelijk gespeeld met eenvoudig en later met meer verfijnd materiaal.

Het spelen van Colf leidde tot ongenoegen van de stadsbesturen, die wegens de excessen bij dit spel allerlei maatregelen troffen. Colvers en kaetsers raakten nogal eens voorbijgangers of ruiten en kerkraden, die in die tijd zeer kostbaar waren. Zij maakten herrie en bevuilden met hun slagstokken de gevels, vertraptten gras en gewas en deden het vee schrikken. Het spelen werd dan ook bij herhaling verboden, of verbannen naar een plaats buiten de stad.

Miniatuur in getijdenboek van Filips I, ws. Simon Bening. Ca. 1505

Miniature in Book of Hours of Philip I, probably Simon Bening. C. 1505

existed for quite some time. Since time immemorial, games with both a stick and a ball existed, initially played with simple, and later with more sophisticated equipment.

Playing Colf led to the dissatisfaction of city councils, who because of the excesses involved adopted all kinds of regulatory measures. Colfers and kaetsers often injured passers-by or hit stained glass windows, which were very expensive at that time. They made a lot of noise, fouled facades with their clubs, trampled grass and crops and scared the cattle.

The playing of Colf was also repeatedly banned, or regulated to places outside the city.

Dankzij al die verordeningen, valt nu een aardig beeld van dit volksspel te schetsen. In 1261 publiceerde Jacob van Maerlant zijn boek *Merlijn* en in de marge van het verhaal zijn een colfstok met een bal ingevoegd: ‘*Ende slogen daer enen bal*’ en iets verder: ‘*Met ener kolven...*’ (= colf, slagstok). Helaas ontbreken in deze oude tekst verdere details over de manier waarop het spel gespeeld werd. Gedurende de hele 20ste eeuw is aangenomen dat de oudste colfpартij gespeeld is op 26 december 1297 te Loenen aan de Vecht, maar het ontbreken van passend bronmateriaal en enkele ‘onmogelijkheden’ in het verhaal heeft de golfhistoricus Ayolt Brongers er in 2002 toe gebracht dit mythische verhaal af te zweren.

Vergulde drinkschaal op voet met colfspeler, Adam van Vianen. 1627

Gold plated tazza (cup on a foot) with colf player, Adam van Vianen. 1627

Thanks to all those regulations, it is possible to paint a nice picture of this popular game. In 1261, Jacob van Maerlant published *Merlin* and inserted a colf club with a ball in the margin of the story: ‘*Ende slogen daer enen ball*’ (and a ball was hit) and a little further ‘*Met ener kolven...*’ (with a colf club). Sadly, this ancient text lacks further details on how the game was played. Throughout the 20th century, people were convinced that the earliest reported game of colf was played on 26 December 1297 in Loenen aan de Vecht, but lack of appropriate evidence and other ‘impossibilities’ in the story, led to the renunciation of this mythical story by golf historian Ayolt Bongers in 2002.

COLF: HET SPEL

Colf was het stok- met balspel waarbij verscheidene spelers ieder voor zich, maar vaak wel in een groep, met zo weinig mogelijk slagen over paden, weggetjes, velden en straten een vooraf afgesproken doel probeerden te raken. Dat doel kon van alles zijn: een boom aan de horizon, de deur van een kerk of molen of eenvoudig een stok in de grond. Als laatste doel werd om begrijpelijke redenen veelal voor een herberg gekozen. Bij de serieuzere colfpactijen werden de gespeelde slagen ingekerfd in een persoonlijk ‘scorestick’. Het spel materiaal bestond uit een colfstok, samengesteld uit een steel van soepel hout, met aan één zijde een zogenoemde ‘slof’. Deze ‘slof’

Ijsvermaak met colfspeler, Hendrick Avercamp. Ongedateerd

Skating with a colf player, Hendrick Avercamp. Undated

COLF: THE GAME

Colf was a stick and ball game in which multiple players, each player competing for himself but often within a group, try to hit a predetermined target in as few strokes as possible in the streets, paths and/or on a field. The target could be anything: a tree on the horizon, a door of a church or mill, or simply a stick that was put in the ground. For understandable reasons, a tavern was often chosen as their final target. For more serious games of colf, the number of played strokes was carved into a personal ‘score stick’. The game equipment consisted of a colf club composed of a shaft of strong but flexible wood, with on one side a so-called ‘slof’ (old Dutch word for

was een gegoten slagstuk van meestal een lood met tin legering dat onder een stompe hoek aan de steel bevestigd was. Ook werd wel loodblad om een houten kern gewikkeld. De stelen zijn alle vergaan, maar van de sloffen zijn er vele als bodemvondst teruggevonden.

De bal was gemaakt van gedraaid hout, later ook wel van leer dat via een ingewikkeld patroon was samengenaaid en gevuld met dierenhaar.

De afslag van de bal geschiedde vanaf een hoopje aarde, of sneeuw, het zogenoemde ‘tuitje’, te vergelijken met de ‘tee’ bij golf. Het oude gezegde ‘Het balletje op een tuitje zetten’, in de betekenis van: ‘Beginnen’, is hiervan afkomstig. Experimentele historici die met de middeleeuwse colfstokken

Portret van een onbekende jongen, Jan Antonisz. van Ravesteyn. 1626

Portrait of an unknown boy, Jan Antonisz. van Ravesteyn. 1626

club head). This ‘slof’ was a moulded club head, usually with a lead-tin alloy that was attached at an obtuse angle to the shaft. Sometimes, lead sheet was also wound around the wooden core. Although the shafts were almost always decayed, many ‘slofs’ have been recovered as artifacts.

The ball was made of turned wood, later also from leather that was sewn together through an intricate pattern and then filled with animal hair.

The drive used to take place on a pinch of dirt or snow, from a so-called ‘tuitje’, which is comparable with the ‘tee’ in present-day golf. The old Dutch saying, ‘placing the ball on the tee’, in the sense of: ‘to commence’, was derived from this. Historians, who used to practise with medieval colf

en –ballen hebben geoefend, ondervonden dat het met dit spelmateriaal lastig richten is. Colf was dus geen gemakkelijk spel!

Bij het spelen werd geregeld grof gewed op de komende uitslag. Ruwaard Aelbrecht van Beieren, die het stadhouderschap over Holland, Zeeland en Henegouwen waarnam voor zijn geesteszieke broer Willem V, bezegelde op 4 december 1387 een charter, waarbij hij het spelen om geld in Brielle verbod. Hierbij werd echter een uitzondering gemaakt voor de klosbaan van zijn eigen vrouw in de ‘kooltuin’, voor het kaatsen en *den bal mitter colven te slaen buten den vesten onser Stede voirscreven ende scieten mitten boge*. Die uitzon-

lepenhouten bal (met was geconserveerd), ø 5 cm. 1589

Ball of boxwood (preserved with wax), ø 5 cm. 1589

clubs and colf balls, found controlling the direction of the ball difficult with this kind of equipment. Colf was not an easy game!

During this game, people often made substantial bets on the forthcoming results. Albert of Bavaria was appointed as the governor of Holland, Zeeland and Hainaut replacing his insane brother William V. On 4 December 1387, Albert sealed a charter in which he made it illegal to play Colf for money in Brielle. He made exceptions for playing the Dutch ball game ‘klossen’ (hitting the ball through a narrow gap on the course) in the cabbage garden of his own wife, ‘kaatsen’ (another ball game), playing Colf out with the fortifications of the aforementioned city, and archery. The fact that he made

dering voor het boogschieten zal wel te maken hebben met zijn streven om de landsverdediging op peil te houden.

TYROCINIUM, EEN OEFENBOEKJE LATIJN

In 1552 publiceerde Pieter van Afferden zijn oefenboekje *Tyrocinium* met Latijnse uitspraken over het alledaagse leven met de daarbij behorende vertalingen in het Nederlands. In hoofdstuk 24, *Caput vigesimu quartu, de Clauis plumbatis*, komt het colfspel aan bod. Vrijwel alle uitspraken zijn tegenwoordig nog terug te vinden in de ‘golfetiquette’. Een opvallende vergelijking met het golfspel vinden we bijvoorbeeld terug in de uitspraak: Non multum a

Tyrocinium, ‘Caput vigesimu quartu, de Clauis plumbatis’. Uitgave 1556

Tyrocinium, ‘Caput vigesimu quartu, de Clauis plumbatis’. Edition 1556

an exception for archery had probably something to do with his efforts for maintaining a strong national defense.

TYROCINIUM, LATIN PHRASE BOOKLET

In 1552, Pieter van Afferden published his phrase booklet *Tyrocinium* that contained Latin sayings about everyday situations with the corresponding translations in Dutch. In chapter 24, *Caput vigesimu quartu, de Clauis plumbatis*, he mentions the game of colf. Most of the statements can still be found in the ‘golf etiquette’ today. A striking comparison can be found in the following statement: Non multum a scrobe absum *Ick en ben niet verre*

TYROCINIVM

Ioannes concede in illam partem, tu Menrice in medio conſiſte, ego hic obſeruabo. **V**an gaet ghy daer, ghy hienbuch in die middel. Ich ſalt hier bewaren.

Mittere pilam in reſum, den bal opt dach ſmüten. Pila non attingit reſum, den bal en heeft het dach niet gheraecht.

Tu tuo conſiſte loco, ſtaet op v place.

Mittere pilam infra funem, den bal onder dat touwe oft onder die coorde ſmiten. Sic ſupra funem, boven die coorde ſmiten. Tetigit funem, den bal heeft die coorde gheraecht.

Caput vigefimū quartū,

de Clauis plumbatis.

Claua plumbata, een loopen colue.

Claua lenta & commoda, een tape ende ghemachelijcke colue.

Vis ne ludamus claua plumbata, willen wy colue.

ſerire pilam claua, den bal met de colue ſlaen.

Abſcedite parum, dum ſeriam, wijicht een weynich ſoo langhe als ich ſlae.

Abſcedite paululum, gaet tot dat licht. A luce abſtus, idem.

Non obſtamus tibi a luce, wy en ſlaen v niet int licht.

Quid tibi videtur iſtus, wat dunckt v van den ſach. Ille iſtus non eſt pœnitendus, dat is eenen goeden ſach.

A miſi pila e conſpectum meo, ich hebbe den bal verloten.

Pila non poteſt hinc longe abeſſe, den bal en can niet verre van hier zijn.

F 5 Eccam

LINGVE LATINE

Eccam haud procul a te, ſiet daer is den bal niet verre van v.

Qui aberrat a pila, perdit ius ſerendi, die miſt, die verleſt ſinen ſach.

Non multum a ſcrobe abſum, ich en ben niet verre vanden cuhl.

Ego recta petam ſcrobem, ich ſalt recht nae den cuhl ſetten.

Ad quem redit ordo ludendi, wiens behoorte iſte ſpelen.

Ordo redit ad Ioannem, het is Ioannes behoorte.

Ego vicem tuam obibo, ich ſal voor v ſpelen.

Haud moris eſt, obſeruat quiſq; ſuam vicē, dat en is gheen manier, eē pegelijch houde zijn behoorte.

Præſcribe mihi quid faciam, Præmonſtra quid fieri velis, wiſt my hoe dat ich doen ſal.

Pila facile in ſcrobem propellam, ich wil den bal lichtelijcken in doen.

Tu ducis pilam, ghy leyt den bal.

Haud me fallūt tue artes, ich weet v boerecke wel.

Haud malè luſi, ſed fortuna non fauet, ich heb wel gheſpeelt, maer ten wil niet wel ghelucken.

Deſinamus, cepit meſatietas huius ludī, laet ons ophouden ich ben dit ſpel moede.

Caput vigefimūquintū,

de Charta luſoria.

Charta luſoria, caertſpel. Falciculum ſoliorum in tegete, een caertſpel dat vol is.

Commifcere chartas, verſteken.

Miſcere chartas, idem.

Diſtribuire chartas, omdepen.

Ordine dabo vnicuiq; vnam chartulam, & quibus potio.

Non multum a ſcrobe abſum
Ick en ben niet verre vanden cuhl

scrobe absum, *Ik en ben niet verre vanden cuyl*. Het boekje beleefde een aantal herdrukken en wordt tegenwoordig door sommige liefhebbers van de golfgeschiedenis wat al te gemakkelijk aangedragen als bewijs voor de oorsprong van Golf in het colfspeel. (In de herdruk van 1604 is het woordje ‘cuyl’ vervangen door ‘put’: de oorsprong van ‘putten’ bij golf?)

KLEINE IJSTIJD, GOUDEN EEUW

De Gouden Eeuw, vanaf pakweg 1602, waarin de VOC werd opgericht, tot 1672, het welbekende ‘Rampjaar’, was de bloeitijd van het colfspeel in onze Republiek. Omdat uit de vele overgeleverde schilderijen de indruk ontstaat

Jongen van 3 jaar met colfstok, ws. Wybrand de Geest. 1603

Three-Year-Old Boy with a Colf Club, probably Wybrand de Geest. 1603

vanden cuyl (I am not far away from the hole). The book was reprinted several times. Today, enthusiastic golf historians all too easily take this as proof for the origin of Golf. (In the reprint of 1604, the word ‘cuyl’ was replaced by ‘put’: perhaps the origin of ‘putting’ in Golf?)

LITTLE ICE AGE, GOLDEN AGE

The Golden Age, from roughly 1602, when the Dutch East India Company was founded, to 1672, known as the famous ‘Rampjaar’ (Year of Disaster), was the heyday for Colf in the Dutch Republic. Because of the fact that the many paintings in this period give the impression that Colf was played on

dat colf een spel was dat op het ijs gespeeld werd, moeten we hier duidelijk maken dat dit spel zeker ook op het land gespeeld werd. Door een koude periode van ca. 1550 tot 1700, bekend onder de naam Kleine IJstijd, kon het spel 's winters gemakkelijker op het ijs worden gespeeld dan op de bevroren grond. Het spel leende zich trouwens uitstekend om op de winterdag gespeeld te worden; de mensen hadden minder omhanden en de bal raakte minder snel zoek tussen de planten en het gewas, dat evenmin vertrapt kon worden. In stedelijke omgevingen speelde dit een geringe rol. Het aantal overgeleverde schilderijen waarop op het land wordt gecolfd, blijft ver achter bij de wintertaferelen op het ijs, omdat deze laatste aan-

Wandtegel met voluten hoekversiering. 17^e eeuw

Wall tile with volute corner decoration. 17th century

ice, it should be made clear that this game was also played in the country. During the cold period of c. 1550 to 1700, which is also known as the Little Ice Age, it was easier to play Colf on the ice than on the frozen ground. The game lent itself perfectly to be played in the winter; people had less to do and the balls got less rapidly lost between plants and crops, which also could not be trampled. In urban environments, this played a minor role. The number of existing paintings on which people play Colf in the country, lags far behind from the number of paintings with winter scenes on the ice, because the latter looked more attractive and therefore, were more commercial. It is unlikely that the ice was as densely populated as the paintings

trekkelijker oogden en dus gemakkelijker verkocht werden. Het is onwaarschijnlijk dat het ijs zo druk bevolkt was als de schilderijen ons doen geloven; mensen zouden zeker door geslagen ballen zijn geraakt. Overigens is op diverse wintergezichten ook al het later populaire en nader te bespreken korte baanspel Kolf te zien. De spelers dragen dan geen schaatsen en zijn vaak netter en minder warm gekleed. Hun speldoel, veelal een stok in het ijs, is doorgaans duidelijk in beeld. Mogelijk ook week men naar dit korte kolfspel uit om de hiervoor genoemde ongelukken te vermijden.

Winterlandschap, Hendrick Avercamp (detail). Ca. 1608

Winter Scenery, Hendrick Avercamp (detail). C. 1608

want to make us believe; people would have almost certainly been hit by the balls. Moreover, the short game Kolf, which will be discussed further, can be seen on several winter scenes. The players do not wear skates and are often better dressed wearing less warm clothes. The target of the game, usually a stick in the ice, is generally clearly portrayed. It is also possible that people started playing this short game of Kolf instead of Colf in order to avoid the aforementioned accidents.

COLF: POPULARITEIT

Dat Colf populair was lijdt geen twijfel. Uit tientallen steden zijn honderden ordonnanties bekend met verboden op het spelen in de stad. Dit vanwege de overlast die het colfspel met zich meebracht voor omstanders (er werd modder opgegooid, er werd geschreeuwd) en voor de omgeving (er sneuvelde al gauw een ruit of de kerkdienst werd verstoord).

Het colfspel ging vaak met veel opwindning gepaard en in 1587 verbood de Utrechtse vroedschap daarom het colven tijdens de predicatie vanwege het geschreeuw van spelers en toeschouwers. De vroedschap wilde misschien op deze manier ook wel bevorderen dat men de preek zou bijwonen.

Colfspeler (of kolfspeler?) op de schaats, Romeijn de Hooghe. 1670-1679

Colf player (or kolf player?) on skates, Romeijn de Hooghe. 1670-1679

COLF: POPULARITY

There is no doubt that Colf used to be popular. In dozens of cities, hundreds of ordinances with bans on playing Colf in the city can be found. This is because of all the inconveniences that Colf entailed for bystanders (mud was thrown up, people yelling) and for the surrounding areas (windows perished or the church service was disrupted).

Colf was associated with much excitement, which is why in 1587 the city council of Utrecht forbade people playing Colf during the sermon because of all the noise players and spectators made. Perhaps the city council wanted to encourage them to attend the sermon. Against all oppression,

Tegen alle verdrukking in bleef de populariteit van het colfspel groeien. Het spel werd ook verbannen naar aangewezen plaatsen buiten (de muren van) de stad. Maar het meest in het oog springende bewijs voor de populariteit van colf vormen wel de honderden schilderijen, gravures, wandtegels en sier- en gebruiksvoorwerpen waarop gecolfd wordt.

Van de schilders is Hendrick Avercamp (Kampen, 1585-1634) ongetwijfeld de bekendste. Hij is in vele musea binnen en buiten Nederland vertegenwoordigd met zijn winterlandschappen.

Om een goede indruk te krijgen van de ‘colfproductie’ in de kunst van de zeventiende eeuw kunt u www.colf-kolf.nl raadplegen.

Portret van een jongen met colfstok en bal, Wybrand de Geest. 1631

Portrait of a boy with colf club and ball, Wybrand de Geest. 1631

the popularity of Colf continued to grow. The game was also relegated to designated places, outside (the walls of) the city. But the most striking evidence of the popularity of Colf were hundreds of paintings, engravings, wall tiles, and decorative and utilitarian objects in which people play Colf. Hendrik Avercamp (Kampen, 1585-1634) undoubtedly is the best known among the painters. In many museums within and outside the Netherlands, he is represented for his winter landscapes. To get a good impression of the ‘colf production’ in 17th Century art, please go to www.colf-kolf.nl.

OUDST GEDOCUMENTEERDE COLFONGEVAL

Jan IV van Glymes, markies van Bergen op Zoom (1528-1567), heeft de eer het oudst bekende colfslachtoffer te zijn...! Op 28 april 1566 wordt hij wandelend met Filips, graaf van Horne, in de 'voortuin' van het paleis van Margaretha van Parma te Brussel, aan het scheenbeen getroffen door een houten colfbal, geslagen door George, Heer de Ligne, die daar met andere edelen een partij colf speelde. Jan overleed op 21 mei 1567, mede als gevolg van de open beenwond die hij bij het ongeluk opliep.

Een soortgelijk ongeval is bekend uit de golfwereld. Thomas Catto, zoon van een koopman te Kelso in Schotland, wordt op 1 februari 1632 dodelijk

Winterlandschap met colfspelers (detail), Jan van de Cappelle. 1653

Winter landscape with colf players (detail), Jan van de Cappelle. 1653

OLDEST DOCUMENTED COLF ACCIDENT

John IV of Glymes, Marquis of Bergen op Zoom (1528-1567), has the honour to be the oldest known first victim of a colf accident. On 28 April 1566, he was walking in the front garden of the palace of Margaret of Parma in Brussels, with Philip, Count of Horn. He was struck on the shin by a wooden colf ball, struck by George, Lord de Ligne, who was playing a game of colf with other noblemen. John died on 21 May 1567, partly as a result of the open leg wound he sustained in the accident.

A similar accident is known in the world of golf. On 1 February 1632, Thomas Catto, son of a merchant in Keslo (Scotland), was fatally struck in

getroffen aan de slagader van zijn linker slaap door een golfbal. Deze werd geslagen door Robert Haugetsyde, terwijl Thomas op het kerkhof te Kelso kijkt naar een golfwedstrijd die Robert op dat kerkhof speelde.

CONTACTEN TUSSEN DE LAGE LANDEN EN SCHOTLAND

De overeenkomsten tussen Colf en Golf zijn vaak groot en het wekt dan ook geen verbazing dat vaderlandslievende Nederlandse golf liefhebbers lang gezocht hebben naar een gezamenlijke oorsprong van beide spelen, zelfs tot op heden. De geschiedschrijving is onbekend met de aanvang van beide spelvormen en kent geen documenten waarin Colf en Golf met elkaar in

Wandtegel (detail) met colfspeler. 17^e eeuw

Wall tile (detail) with colf player. 17th century

the artery of his left temple by a golf ball. Robert Haugetsyde had hit the ball, while Thomas was watching him playing at a golf tournament at the cemetery.

CONTACTS BETWEEN THE LOW COUNTRIES AND SCOTLAND

The similarities between Golf and Colf are often substantial and therefore it is not surprising that patriotic Dutch golfers have longed for a common origin of both games, even to this day. The historiography is unfamiliar with the starting point of both games and there are no documents that Golf and Colf are associated with each other, so we must assume that both

verband worden gebracht, zodat we moeten aannemen dat beide spelen zich onafhankelijk van elkaar hebben ontwikkeld (een citaat uit de Encyclopaedia Britannica willen we niet onvermeld laten: *‘The origins of the (golf) game are difficult to ascertain, although evidence now suggests that early forms of golf were played in the Netherlands first and then in Scotland’*).

Er is wel gezocht naar connecties, waarvan ook enkele zijn teruggevonden. Vanaf ongeveer 1300/1350 tot 1581 werd te St. Andrews, Schotland, jaarlijks in april een markt gehouden die 15 dagen duurde, de Senzie Fair. Gedurende deze dagen telde de haven van St. Andrews 200 tot 300 bezoekende ‘Boeijers, Doggeboots, Herringbusse, Galioots, Hulks, Fluylts, Pinnaces and Norwegian

Kop van aardewerk pijp, met twee colfstokken en een bal. 17^e eeuw

Cup made of earthenware pipe, with two golf clubs and a ball. 17th century

games evolved independently. (A quote from the Encyclopaedia Britannica that we do not want to leave unmentioned: *‘The origins of the of the (golf) game are difficult to ascertain, although evidence now suggests that early forms of golf were played in the Netherlands first and then in Scotland’*).

People have searched for connecting links, of which a few have been found. Every April, from around 1300/1350 to 1581, there was a market that lasted 15 days, the Senzie fair, at Sint Andrews (Scotland). During this period, there were in Sint Andrews harbour between 200 to 300 visiting ships such as ‘Boeijers , Doggers, Herringbusse, Galjoots, Hulks, Fluylts, Pinnaces and Norwegian Bojorts’ from countries such as Flanders, Holland, France and

Bojorts' uit onder andere Vlaanderen, Holland, Frankrijk en Noorwegen. De *Tol van Iersekeroord* en de zogeheten *Grote Zeeuwse Tol* bewijzen dat in de 14^e tot in de 16^e eeuw vaten met (leren!) ballen zijn verscheept naar Schotland. Bekend is dat in Brabant, vooral in Goirle, Bergen op Zoom en Steenberg, de productie van ballen zich concentreerde. De Goirlenaren hebben daaraan zelfs hun bijnaam *ballenfrutters* te danken ('frutten' of 'frotten' = proppen, duwen). Ook het bestaan van de *Schotse Huizen* in Veere, nu een museum, wijst op een bloeiende handel. De regelmatige stroom van Schotse huursoldaten tussen Schotland en Nederland zal ook tot meer kennis van elkaars gewoonten hebben bijgedragen. In 1668 schilderde Adriaen van de

Porseleinen sierschotel met spelende putti. Ca. 1765-1770

Decorative plate made of porcelain with playing putti. C. 1765-1770

Norway. The *Iersekeroord Toll* and the so-called *Big-Zeeland-Toll* prove that from the 14th to the 16th century, barrels with leather balls were shipped to Scotland. It is also known that the balls were produced in Brabant, particularly in Goirle, Bergen op Zoom and Steenberg. The people from Goirle even owe their nickname *ballenfrutters* (frutten or frotten = shoving, pushing). The existence of the *Scottish Houses* in Veere, now a museum, indicated a flourishing trade. The steady stream of Scottish mercenaries between Scotland and the Netherlands will also have contributed to greater understanding of each other's habits. In 1668, Adriaen Vande Velde painted the *Winter Landscape near the Grand Sluice in Spaarndam*. In this picture we see a man (presumably a

Velde het schilderij *Wintergezicht bij de Grote Sluis te Spaarndam*. Op dit schilderij zien we een man in Schotse kilt (vermoedelijk een wolhandelaar) op de Spaarne bij Haarlem colven met Hollanders.

Het *Institute of Scottish Historical Research* van de *University of St. Andrews* doet onderzoek naar de historische banden tussen Vlaanderen en Schotland. Wellicht dat dit onderzoek in de toekomst nog nieuwe inzichten brengt. Zie www.st-andrews.ac.uk/flemish/ voor meer informatie.

Schotse wolhandelaren spelen colf met Nederlanders op het ijs. 1668

Scotsmen playing the game of colf with Dutchmen on ice. 1668

wool merchant) wearing a Scottish kilt playing Colf with Dutch players on the Spaarne at Haarlem.

The *Institute of Historical Research* at the *University of Sint Andrews* is studying the historical links between Flanders and Scotland. Perhaps this research will bring new insights in the future.

For more information visit www.st-andrews.ac.uk/flemish/

VAN COLF NAAR KOLF

Tegen 1700 ruilde Colf zijn populariteit in en raakte Kolf in de mode. In welk tempo en om welke reden dit gebeurde is niet overgeleverd.

In tegenstelling tot Colf is Kolf een korte baanspel en de kolfbanen lagen nagenoeg allemaal bij een uitspanning, herberg e.d. Ongetwijfeld hadden de uitbaters er belang bij dat de spelers en hun toeschouwers dichterbij de tap hun tijd doorbrachten en misschien waren zij degenen die het nieuwe Kolf hebben ‘aangemoedigd’...? De uitbaters stelden ter stimulering geregeld prijzen ter beschikking, wat zelfs tot het fenomeen ‘prijksolvers’ leidde. De Amsterdamse oesterkoopman en kruier Appie Richter uit de Amsterdamse

Wandtegels (zonder hoekversiering) met kolfspelers. 18^e eeuw

Wall tile with kolf players (without corner decoration). 18th century

FROM COLF TO KOLF

By 1700, as Colf lost its popularity, Kolf became popular. At what rate and for which reason this happened is unknown. Unlike Colf, Kolf is a short game and the kolf courses were all located close to a tavern or an inn.

Undoubtedly, the host had an interest in the players and their supporters spending their time closer to the ale tap; perhaps they were the ones who have ‘encouraged’ the new game Kolf...? As an encouragement, the landlords donated prizes for the winners, which even led to the phenomenon of ‘prijksolvers’ (playing Kolf in order to win prizes). Appie Richter, Amsterdam oyster merchant and porter from the Kalverstraat in Amsterdam was

Kalverstraat was een bekend spelmeester. Aanvankelijk is er gekolfd met colfstokken en met colfballen, maar omdat er over de korte afstand nauwkeuriger gericht moet worden, ontstond er meer vraag naar groter en zwaarder materiaal. De nieuwe colfstokken en colfballen zijn merkbaar zwaarder dan de oude colfstokken en colfballen.

De eerste kolfbanen lagen in de open lucht en waren dus niet overdekt, maar in de loop van de tijd werden de banen van een dak en later ook aan verscheidene zijden van muren voorzien. Hierdoor kon het hele jaar door worden gekolfd zonder hinder van het weer of het risico de oogst te beschadigen. De kolvers veroorzaakten dan ook minder overlast dan de

Kolfbaan uit 'De Nederlanden', Henry Brown. 1841

Kolf course from 'De Nederlanden', Henry Brown. 1841

famous for being a game specialist. Initially, Kolf was played with colf balls and colf clubs, but because they needed to be more accurate over a short distance, there developed an increased demand for larger and heavier equipment. The new kolf clubs and balls are noticeably heavier than the old colf clubs and colf balls. The first kolf courses were in the open air and therefore not covered, but in the course of time, courses were provided with roofs and later also with walls at different sides. This made it possible to play Kolf throughout the whole year, without interference from the weather or the risk of damaging the crops. Therefore, the kolfers caused less damage than the former colfers!

voormalige colvers! Uiteindelijk zouden de Lage Landen, min of meer ten westen van de lijn Leeuwarden – Brussel, meer dan 1200 kolfbanen tellen, vooral in Noord-Holland, met ongeveer 250 te Amsterdam. Tegenwoordig worden nog 16 banen min of meer regelmatig bespeeld: 14 in West-Friesland en 2 in de stad Utrecht.

INVLOEDEN VAN COLF EN KOLF

Colf en het afgeleide Kolf waren zo immens populair, zelfs populairder dan voetbal nu, dat ze tot vele vormen van kunstnijverheid en uitdrukkingen inspireerden. Vanaf de 17^e tot ver in de 20^e eeuw zien we bijvoorbeeld

Kolfbaan uit ca. 1750 (detail), toegeschreven aan Jan Casper Philips

Kolf course from c. 1750 (detail), attributed to Jan Casper Philips

Eventually, the Low Countries, more or less west of the line Leeuwarden–Brussels, would have more than 1,200 kolf courses, especially in North Holland with about 250 in Amsterdam. Today 16 courses are, more or less regularly, still played: 14 in West Friesland (region) and 2 in the city of Utrecht.

INFLUENCES OF COLF AND KOLF

Colf and the derived Kolf were so immensely popular, even more popular than football today, that they inspired many forms of applied arts and expressions. From the 17th to the late 20th century, we see in Holland,

in Holland, Friesland en Utrecht een enorme productie van wandtegels waarop naast andere spelen vaak Colf en Kolf zijn te zien. Die populariteit kan ook worden teruggevonden in talrijke verwijzingen in straatnamen en namen van herbergen. Ook in gevelstenen en op luifels trof men vele verwijzingen aan. Daarnaast zijn beide spelen ook in spreekwoorden en uitdrukkingen in het Nederlands blijven hangen. Hoewel de meeste daarvan nu nauwelijks meer worden gebruikt, kennen we allen nog de uitdrukking *'Het is een kolfje naar zijn hand.'* In protestantschristelijke kring wordt wel de uitdrukking gebruikt *'God kan met een kromme stok een rechte slag slaan.'* Dit lijkt een Bijbelse uitspraak, maar omdat geen Bijbeltekst bekend is waaraan

Uit: 'Het Nieuwe Kolfspel' (toneelstuk). 1782. Let op de Indiaan in de baan

From: 'The New Kolf Game' (play). 1782. Pay attention to the Indian on the course

Friesland and Utrecht an enormous production of wall tiles on which you can often see, besides other games, also Colf and Kolf. This popularity can be found in numerous references in the names of streets and inns. References were also found on memorial stones and canopies. In addition, both games lingered in Dutch sayings and expressions. Although many of them are rarely used, we still know the expression *'Het is een kolfje naar zijn hand'* (That job is very suitable for him). In Protestant circles, the expression *'God kan met een kromme stok een rechte slag slaan'* (God can strike a straight ball with a crooked stick) is sometimes used. This seems like a biblical expression, but because no scriptural passage is known from which this saying could be

dit kan zijn ontleend moeten we dus vaststellen dat ook dit gezegde zijn oorsprong vindt in het populaire kolfspel.

KOLF IN DE HERALDIEK

Bij een aantal families duidt de familienaam op een duidelijk verband met het kolfspel: Kolff, Bornecolve, Colff, Colve, Klick (klik = kolfstok). En dat bij deze families in hun wapen de kolfstokken een prominente plaats innemen ligt voor de hand; de wapenfiguur is een ‘afbeelding’ van de familienaam. Er is ook een geslacht met de naam Van Balveren (sinds 1944 uitgestorven) dat drie omgekeerde kolfstokken gebruikt in het familie-

Familie- en gemeentewapens met kolfstokken

Family- and municipal arms with kolf clubs

taken, we have to conclude that this saying is originated from the popular Kolf game.

KOLF IN HERALDRY

The surnames of some families are a clear link to Kolf: Kolff, Bornecolve, Colff, Colve, Klick (klik = kolfstok, kolf club). It is obvious that kolf clubs have a prominent place in their escutcheon; the heraldic symbol is a ‘portrayal’ of the family. There has also been a family named Van Balveren (extinct since 1944) who had three reverse kolf clubs in their family shield.

They passed it on to the municipal arms of Wamel close to Tiel on the Waal

Gemeentewapen van Wamel
Municipal arms of Wamel

Van Balveren

*Anthoni Klick, Organist tot
Leerdam, heeft dit Orgel
geschildert. A^o 1720.²⁸*

wapen en deze kolfstokken ook heeft doorgegeven aan het gemeentewapen van Wamel, tegenover Tiel aan de Waal (de mannelijke leden van de familie Van Balveren waren Heren van Wamel). We hebben hier te maken met een andere betekenis van het woord *kolf*, namelijk een teken van een gezag uitvoerende functie, te vergelijken met de bisschopsstaf of pedellenstaf. Het gebruik van de drie kolfstokken in het wapen moet dus worden geïnterpreteerd als teken van waardigheid.

COLF EN KOLF BUITEN DE LAGE LANDEN

Nederlanders in het buitenland behielden ook in het verleden veel van hun

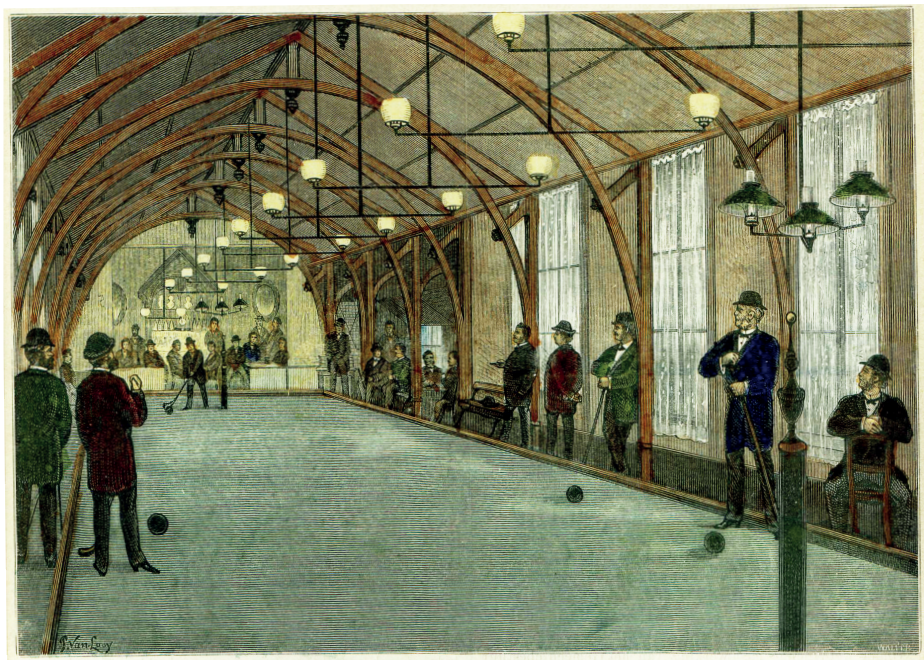
Kolfbaan in het Congres van Flora te Haarlem. 19^e eeuw

Kolf course at the Congres of Flora in Haarlem. 19th century

river (the male members of the Van Balveren family were Men of Wamel). Here, we are dealing with a different sense of the word *kolf*, namely as a sign of having a function with authority, similar to the bishop's crosier and beadle's mace. The use of the three kolf clubs in the arm should therefore be interpreted as a sign of dignity.

COLF AND KOLF OUTSIDE OF THE LOW COUNTRIES

In the past, Dutch citizens who were living abroad also kept many of their old habits. There is evidence that people played Colf and Kolf both in and outside of Europe, namely in London, Rome, Spitsbergen, Nova

eigen gewoonten. Zo is er aantoonbaar gecolfd en gekolfd binnen en buiten Europa: Londen, Rome, Spitsbergen, Nova Zembla, Kaapstad, Ceylon (Sri Lanka), Macao (China), Batavia (Jakarta), Albany en Charleston (Verenigde Staten), Suriname en Curaçao. Van de colfpartij op Nova Zembla is zelfs de datum bekend (3 april 1597) en de zelf gesneden bal uit walvisbeen kan nog worden bekeken in het Rijksmuseum. De partij diende als oefening om de stijfheid kwijt te raken na het langdurige verblijf tijdens de noodgedwongen overwintering in Het Behouden Huys, nadat hun schip tijdens de zoektocht naar een noordelijke vaarroute was vastgelopen in het pakij. De colfpartij in Albany (Amerika) in december 1650 is ons

Kolfprijs Kaapstad (Zuid-Afrika). 1830

Kolf trophy, Cape Town (South Africa). 1830

Zembla, Ceylon (Sri Lanka), Macao (China), Batavia (Jakarta), Albany and Charleston (United States), Suriname and Curaçao. We even know the date of the game of Colf that was played in Nova Zembla, namely on 3 April 1597; the ball made from whalebone can still be seen in the Rijksmuseum. The game served as exercise to get rid of stiffness after the prolonged stay during the forced wintering in ‘Het Behouden Huys’ where they stayed after their ship got stuck in pack ice during the search for a northern route. The game of Colf in Albany (America) that took place in December 1650, has been narrated to us in an official report and in a conviction for playing Colf on a prayer day, namely on a Sunday.

GOLF GROUND

overgeleverd door een proces-verbaal en een veroordeling voor het colven op biddag (= zondag).

KOLF: ACHTTIENDE EN NEGENTIENDE EEUW

Kolf bleef in de 18^e en de eerste helft van de 19^e eeuw onveranderd populair, maar vanaf omstreeks 1850 liep de animo terug. De komst van de gummibal rond 1840, als alternatief voor de sajetal, heeft deze ontwikkeling niet kunnen stoppen. En eigenlijk is dit niet verwonderlijk, want gummiballen ‘lopen’, naar men zegt, pas na 100 jaar op hun best. In 1844 schreef men zelfs: *‘Spoedig zal het kolven geheel in onbruik zijn en men zal zich met verwondering*

Kolfbaan bij herberg De Oliphant te Maarssen, J.H. Verheijen. Ca. 1820

Kolf course close to the inn De Oliphant in Maarssen, J.H. Verheijen. C. 1820

KOLF: 18TH AND 19TH CENTURY

In the 18th and first half of 19th century, Kolf remained popular, but the popularity subsided from around 1850. The arrival of the rubber ball around 1840, used as an alternative for the sajetal (a ball made of wool covered with felt or leather), could not stop this decline. This is not surprising as the rubber balls ‘roll’, as they say, at their best only after 100 years. In 1844, someone wrote: *‘Soon Kolf would become completely obsolete and people will start wondering with amazement how people used to be interested in playing Kolf.’* However, people continued to play Kolf and in 1882, new rules were even introduced involving a real scoring system based on marked sections that

afvragen, hoe de mensen toch wild werden van dit zware kolven. Toch bleef men het kolfspel spelen en in 1882 werden zelfs nieuwe spelregels ingevoerd met een heuse puntentelling op basis van vakken die op de speelvloer waren aangebracht.

Waarom het kolfspel inboette aan belangstelling is wel bekend. De opkomst van het biljart (uit Frankrijk) was interessanter voor de uitbaters van de uitspanningen en herbergen; het vergde minder ruimte en bracht meer spelers en toeschouwers naar hun drinkgelegenheden. Om dezelfde redenen moesten daarna de biljarttafels vervolgens plaatsmaken voor filmzaaltjes, dansvloeren en gokautomaten.

Anonieme bediende door anonieme schilder. Ca. 1830-1840

Anonymous servant by anonymous painter. C. 1830-1840

were added to the playing surface. The reason why Kolf became less popular is well known. The rise in popularity of pool billiards (from France) was more interesting for the landlords of rest houses and inns; they required less space and brought more players and spectators to their bars. For the same reasons, in later years, pool tables had to make room for movie halls, dance floors and slot machines.

GOLF

Veel sporthistorici gaan er vanuit dat Colf en Golf elk een eigen ontwikkeling hebben doorgemaakt, maar dit neemt niet weg dat de zoektocht naar een gemeenschappelijke oorsprong gewoon doorgaat. In *The Badminton Library*, een verzameling boeken over sporten en spelen als vrijetijdsbesteding, verscheen in 1893 het deel *Golf*, verzorgd door Horace G. Hutchinson. De schrijver vangt aan met een beschrijving van het kolfspel en de aanname dat dit korte baanspel aan de basis zou liggen van het lange golfspel. Zijn conclusie is dan niet verwonderlijk: ‘*Clearly golf is no more kolf than cricket is poker.*’ Maar een feit is wel dat het colfspel al omstreeks 1450 in Schotland

Golf in het 19^e-eeuwse Groot-Brittannië

Golf in 19th-century-Great Britain

GOLF

Many sport historians assume that Colf and Golf both have enjoyed a separate development, but the fact remains that the search for a common origin continues. *The Badminton Library*, which is a collection of books on sports and games as a leisure activity, in which Golf was described by Horace G. Hutchinson in 1893. The author starts off with a description of the game of Colf and the assumption that this short game possibly lies at the basis of the long game of golf. The conclusion he makes is not surprising: ‘*Clearly Golf is no more kolf than cricket is poker.*’ However, it is a fact that the game of kolf was already played in Scotland and England around 1450. There, the

en Engeland werd gespeeld en daar ‘golf’ werd genoemd, later ook ‘golfe’ en ‘gowf’. Vermeldenswaard is dat het spel tot het einde van de 18^e eeuw en het begin van de 19^e eeuw voornamelijk in die streken werd beoefend. Veel golfhistorici zijn van mening dat het huidige golf een oorspronkelijk Schots product kan worden genoemd. Vaststaat dat daar het spel zijn tegenwoordige vorm en de daarbij behorende regels heeft gekregen: ‘Een balspel dat met verschillende soorten stokken wordt gespeeld op een daartoe speciaal aangelegde baan. Een speler speelt met een eigen bal of twee spelers slaan om de beurt met één bal. De banen verschillen van lengte en eindigen alle met een gaatje, ofwel een ‘hole’, als doel. De winnaar van een wedstrijd is de speler (of

Golfpartij met hoge hoeden bij de KHG&CC. Ca. 1900

Game of golf with top hats at the KHG&CC. C. 1900

game was called Golf and later also ‘golfe’ and ‘gowf’. Noteworthy is that until the end of the 18th century and the beginning of the 19th century, the game was mainly practised in Scotland and England. Many golf historians believe that present-day Golf can be called an original Scottish product. It is certain that the present form of the game was established and developed its associated rules there: a ball game played with different kinds of clubs by a player who plays with his own golf ball, or by two players who take turns to hit the ball on a therefore specially constructed course. The holes differ in length and each hole has a ‘hole’ as a target. A match is decided over 18 holes with the player taking the least amount of strokes or winning

spelers) die het minste aantal slagen over 18 ‘holes’ nodig heeft gehad of diegene die de meeste holes heeft gewonnen. De uitgangspunten van het spel zijn ruim 200 jaar geleden ontstaan en zijn vastgelegd in 1897 door de Royal and Ancient Golf Club of St. Andrews, Schotland.’

Sinds 1850 heeft het spel in deze vorm, internationaal, een onwaarschijnlijke groei doorgemaakt, mede door de introductie van de gutta-percha bal. Omstreeks die jaren werden in Schotland en Engeland, naast de al bestaande golfbanen van St. Andrews en Musselburgh, een aantal zeer beroemde en nog steeds bestaande golfbanen opgericht, zoals Prestwick, Royal North Devon (Westward Ho), Royal Liverpool (Hoylake) en wat later Royal St. Georges (Sandwich).

Eerste clubhuis (‘Cottage’) Haagsche Golf & Country Club. Ca. 1895

First clubhouse (‘Cottage’) Haagsche Golf & Country Club. C. 1895

the most holes being victorious. The principals of the game were established 200 years ago, and were standardised in 1897 by the Royal and Ancient Golf Club of Sint Andrews, Scotland.

Since 1850, Golf played in this form has experienced an unlikely worldwide growth, when the gutta-percha ball was introduced. Around those years, in addition to the existing courses of Sint Andrews and Musselburgh, new golf courses were created in Scotland and England. These famous courses that still exist include: Prestwick, Royal North Devon (Westward Ho), Royal Liverpool (Hoylake), and a little later, Royal St. Georges (Sandwich).

In Nederland is de huidige *Koninklijke Haagsche Golf en Countryclub* (KHGCC) als eerste in 1893 opgericht. Een jaar na de oprichting van de KHGCC werd het clubhuis van de club, een uit Engeland geïmporteerde cottage, feestelijk geopend. Dit clubhuis had als zitgelegenheid een open waranda, die uitzicht gaf op de baan. De grote attractie vormde de negende green die voor het clubhuis lag. Dat clubhuis bestaat nu nog, voorzien van gevelsteen met twee gekruiste golfclubs en het jaartal 1894, en is vandaag het woonhuis van een gepensioneerde caddymaster van de club, Arie Oosterveer. Al spoedig werd de accommodatie van dit clubhuis vergroot zodat er in 1910 twee van dezelfde huisjes naast elkaar stonden. Een daarvan diende als kleedhok, het andere als clublokaal.

Modieuze sportkleding aan het begin van de 19^e eeuw

Trendy sportswear at the beginning of the 19th century

In the Netherlands, the current Royal Hague Golf and Country Club (KHGCC) was the first club to be established in 1893. A year later, the clubhouse, a cottage imported from England, was opened with great festivities. The seating area of the clubhouse was an open veranda, which offered a view of the course. The ninth green located at the clubhouse formed the main attraction. The clubhouse still exists, featuring a gable with two crossed golf clubs and the year 1894, and today is the home of Arie Oosterveer, a retired caddy master of the club. Within a few years, the capacity of the clubhouse increased rapidly so that in 1910, two identical houses stood side by side. One served as a dressing room, the other as the clubhouse.

KLEDING

De ontwikkeling van golfkleding in de loop der eeuwen is interessant. Sinds 1500 zijn er berichten en afbeeldingen bekend over de speciale kleding die werd gedragen bij de drie balspelen. In noordelijke streken was de invloed van het weer ongetwijfeld een bepalende factor voor het dragen ervan. Als men de illustraties bestudeert uit de beginperiodes van het huidige golfspel dan zien we vaak op winterfoto's dat de dames gevoerde rokken en jassen dragen en de heren dikke vesten en broeken. In ons land zien we in de beginjaren van de 20ste eeuw dat in de zomer, door de dames, vaak een lange witte japon werd gedragen. Deze sportkleding volgt door de jaren

Golfspelende dames te Waalsdorp (tegenwoordig KHG&CC). Ca. 1910

Ladies playing golf in Waalsdorp (nowadays KHG&CC). C. 1910

ATTIRE

It is interesting to look at the development of golf clothing in previous centuries. Since 1500, there have been reports and images available on the specific kind of clothing that was worn when people played the three ball games. In northern regions, the impact of weather undoubtedly played a determining factor when choosing what type of clothing to wear. When you study the illustrations from the early period of the current golf game, you often see in winter images that ladies wear padded coats and skirts, and men thick jackets and trousers. In Holland in the early years of the 20th century, we see that in the summer, ladies often wore a long white gown. This kind of sportswear

heen, en thans nog, de algemene modetrend. Zo wordt in het Haagsche jubileumboek beschreven dat, omstreeks 1920, in de tijd van de Charleston, sprake was van een grote vrijheidsdrang en dat de golfkleding daardoor werd beïnvloed. Pothoeden, cardigans, stevige schoenen en tweedrokken tot op de kuiten voor de dames en plusfours voor de heren. Tegenwoordig is de golfkleding minder formeel, maar voor de dames nog wel modegevoelig.

CADDIE

Een begrip dat afkomstig is van het Schotse caddie of caddy wat boodschapper/messenger of errand boy/loopjongen betekent.

De heer D. Monk en caddies van de Hilversumsche Golfclub. Ca. 1924

Mr. D. Monk and caddies of the Hilversumsche Golf Club. C. 1924

followed the general fashion trends, as is still the case today. As described in the *Hague Jubilee Book*, around 1920, which was the time of the Charleston, there was a great desire for freedom and this affected the choice of golf apparel. Bowler hats, cardigans, sturdy shoes, and tweed skirts up to the calves for ladies, and plus fours for men were popular in that period. Today, golf clothing is less formal, but dressing fashionably is still important for women.

CADDY

A term that comes from the Scottish caddie or caddy, which means messenger or errand boy. During the first 20 years of the Hague Golf & Country

Op de Haagsche Golf & Country Club waren in de eerste 20 jaar caddies onmisbaar. Het waren jongens en meisjes van een jaar of tien. Het loon was voor een A-caddie 25 cent en voor een B-caddie 20 cent. Bij een verloren bal verbeurde de caddie 5 cent. Een golfbal kostte toen anderhalve gulden, omgerekend nu misschien wel zo'n 20 euro. Tot in de jaren 70 van de vorige eeuw werd op de oude clubs nog regelmatig met caddies gespeeld.

SWING

De op bladzijde 73 afgebeelde golfspeler is Gerry M. del Court van Krimpen (1889-1944). Hij had volgens zijn tijdgenoten een prachtige swing en was

Gerry del Court van Krimpen, 11-voudig amateurlkampioen van Nederland

Gerry del Court van Krimpen, 11-fold amateur champion of Holland

Club caddies were indispensable. They were boys and girls of around 10 years old. The pay for an A-caddy was 25 cents and for a B-caddy 20 cents. The caddy forfeited 5 cents for every ball that was lost. The cost of a golf ball was one and a half guilders; converted now perhaps about 20 euros. Up until the 70s, golfers still played with caddies at the traditional old golf clubs.

SWING

Shown on page 73 is the golfer Gerry M. del Court van Krimpen (1889-1944). He had, according to his contemporaries, a beautiful swing and was

in de periode tussen 1898 en 1937 11 keer amateurkampioen van Nederland. Zij typeerden hem als een stylist: *'A golfer whose swing is admired as correct, consistent, and esthetically pleasing.'* Op de foto is duidelijk te zien dat hij nog met golfstokken speelde met een houten 'shaft'. In de eerste helft van de vorige eeuw heeft hij veel betekend voor het Nederlandse Golf, ook als ontwerper van diverse golfbanen, bijvoorbeeld het nog bespeelde Ullerberg te Ermelo.

11-fold amateur champion of the Netherlands in the period between 1898 and 1937. They characterised him as a stylist: *'A golfer whose swing is admired as correct, consistent, and esthetically pleasing.'* On the picture you can clearly see that he was still playing with clubs with a wooden shaft. In the first half of the last century, he meant a lot to the Dutch Golf, and also as a designer of golf courses, for example the Ullerberg in Ermelo, which is still being played today.

TOT SLOT

Nog steeds is Golf een sport zoals Colf, waarbij je, meestal in een klein groepje, door de natuur loopt. De spanningen kunnen soms hoog oplopen. Maar net als honderden jaren geleden is er dezelfde voldoening dat je buiten bent, de bal een paar flinke tikken hebt gegeven en dat je gezellig kunt napraten in de herberg of het clubhuis.

IN CONCLUSION

Golf still is a sport like Colf, where you, usually in a small group, walk through the nature. Tensions can sometimes run high. But just as hundreds of years ago, there is the same satisfaction that you are outdoors, that you gave the ball a couple of good whacks and that when the game has ended, you can enjoy a pleasant chat in the tavern or in the clubhouse.

HERKOMST VAN AFBEELDINGEN | SOURCES OF IMAGES

Atlas van Stolk, Rotterdam – p. 5
Auction Strauss & Cie, Kaapstad – p. 55
Centraal Museum, Utrecht – p. 13
Collection Frits Lugt, Paris – p. 33
Google Books, Universiteitsbibliotheek Gent – p. 21
Groote of Oranje Sociëteit, Zutphen – p. 59
Het Utrechts Archief – p. 57
Koninklijke Haagsche Golf & Country Club, Wassenaar – p. 7, 63, 65, 69, 71,
omslag achter / cover back
National Gallery, London – p. 41
Nederlands Tegelmuseum, Otterloo – p. 25
Private collections – p. 17, 23, 37, 53, 61, 67
Real Colegio Seminario del Corpus Christi, Valencia – p. 11
Rijksmuseum, Amsterdam – p. 6, 15, 27, 29, 31, 33
Stichting NGA *Early Golf*, Utrecht – omslag voor / cover front, p. 9, 19, 35, 43,
45, 47, 49, 51, 73

De samenstellers danken de hier vermelde eigenaren van de afbeeldingen voor gebruik in dit boekje. Mocht dit, om welke reden dan ook, niet correct zijn verlopen, dan verzoeken wij u contact op te nemen met de uitgever.

We wish to thank the organisations and individuals listed above for their kind permission to reproduce the images in this book. Every effort has been made to acknowledge all the pictures and we would like to apologize should there have been any unintentional errors or omissions.

MEER LEZEN

- *De Volksvermaken**, Jan ter Gouw. 1871
- *Colf-Kolf-Golf**, Tentoonstellingscatalogus. 1982
- *Begon Golf in 1297 wel in Loenen?**, dr. J. Ayolt Brongers
in *GolfJournaal* december/januari 2002/2003
- *Kolven, het plaisir om sig in dezelve te diverteren**, Cees A.M. van Woerden, 2002.
ISBN 90-5479-051-2

** Digitaal beschikbaar op www.colf-kolf.nl*

FURTHER READING

- *Early Golf**, Steven J.H. van Hengel. 1982/1985/1990, ISBN 90-6010-725-X
- *Serendipity of Early Golf**, Robin Bargmann. 2010, ISBN 978-90-816364-1-4
- *Games for Kings & Commoners*, Geert & Sara Nijs. 2010.
choullaetclava@orange.fr
- *Games for Kings & Commoners, Part Two*, Geert & Sara Nijs. 2011.
choullaetclava@orange.fr
- *Games for Kings & Commoners, Part Three*, Geert & Sara Nijs. 2015.
choullaetclava@orange.fr

** Available digitally on www.colf-kolf.nl*

WEBSITES

Webmuseum Colf & Kolf – www.colf-kolf.nl

Nederlands Golfarchief – www.nga-earlygolf.nl/golfarchief

Stichting Nederlands Golf Archief *Early Golf* – www.nga-earlygolf.nl

Koninklijke Nederlandse Golf Federatie (NGF) – www.ngf.nl

Koninklijke Nederlandsche Kolfbond (KNKb) – www.kolfbond.nl

Nederlands Golf Museum – www.golfmuseum.nl

Ancient Golf – www.ancientgolf.dse.nl

Heidegolf Ullerberg – www.ullerberg.nl

Institute of Scottish Historical Research – www.st-andrews.ac.uk/flemish

Hickory – www.hickoryclubs.eu

REDACTIECOMMISSIE | EDITORIAL BOARD

Michiel Eijkman (Golf), Myrte Eikenaar, Iain Forrester, Arnout Janmaat,
Casper Knol, Willem Mock, Do Smit (Colf, Kolf en coördinatie),
Ramón van Wingerden

ADVIEZEN | ADVICE

Ayolt Brongers, Frans Klein, Geert & Sara Nijs, Cees van Woerden

VERTALING | TRANSLATION

Tessa Forrester

VORMGEVING | DESIGN

Ontwerpkantoor Vonk Specht

DRUKWERK | PRINT

Een Bureau Communicatiemiddelen

VERSPREIDING | DISTRIBUTION

www.golfboeken.nl/cadeau.html

© Stichting NGA *Early Golf*, Commissie Erfgoed NGF, september 2016
Met bronvermelding mag vrijelijk uit deze uitgave worden geciteerd.

Feel free to use any information of this book, but please refer to the title.
ISBN 978-90-78920-27-4 NUR 482 Balspelen

